

ko kuuluikin: ”Why most published research findings are false.”

Vuonna 2016 American Statistical Association antoi suosituksen p-arvojen käytöstä. Siinä sanotaan: ”P-arvo ei itsessään tarjoa hyvää mittapuuta mallia tai hypoteesia koskevalle näytölle”. Vuonna 2019 *Nature* puoles-

taan julkaisi yli 800 tutkijan allekirjoittaman vetoomuksen, ettei p-arvoja käytettäisi ”sen ratkaisemiseen, kumoaako vai tukeeko saatu tulos tieteellistä hypoteesia”.

Kumpikaan kannanotto ei tarkoita p-arvojen hylkäämistä, ainostaan kategorisesta ”tilastol-

lisesta merkitsevyydestä” luopumista (niin ajatuksissa, sanoissa kuin teoissa). Suositusten mukainen raportointikaava kuuluisi ehkä: Saatiin efekti (suluissa testisuure, vapausasteet ja p-arvo), minkä jälkeen efektin suuruus arvioidaan nojaamatta p-arvoon.

Virstanpylväs

MATTI VIRTANEN

Maria Forsmanin kirja on erinomainen kuvaus ammatti-ihmisen 43-vuotisesta nousujohteisesta urasta. Selkeä tyyli ja oma-kohtaisuus, välillä rankkojenkin tunnekokemusten kirjaaminen luo lukijoille vertailu- ja samastumiskohteita, ja tekee tekstistä elävää ja vetävää.

Alkuvuonna 1972 Maria sai yllättävän tarjouksen tulla sijaiseksi Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan Franzeniassa sijaisevaan kirjastoon. Silloin sosiologiaa pääaineenaan luenut opiskelija koki pääsevänsä unelmaduuniin, tieteelliseen kirjastoon. Nimikkeeksi tuli ”ylimääräinen tilapäinen järjestelyapulainen”, työaika 28 tuntia viikossa. Palkka ei ollut suuren suuri, mutta se tuli tilille joka kuukausi.

Siitä alkoi Forsmanin pitkä ura kirjastolaitoksen eri tehtävissä: Franzenian jälkeen kuusi vuotta Suomen Akatemian informaattikkona, sitten seitsemän vuotta Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen assistenttina, 13 vuotta samassa yliopistossa keskus-

kirjastonhoitajana, kuusi vuotta samassa yliopistossa Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston informaattikkona ja sitten paluu Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kirjastoon sen johtajaksi vuonna 2005 ja lopulta yhdistyneen Helsingin yliopiston kirjaston johtavaksi tietosiantuntijaksi uudessa Kaisatalossa. Eläkkeelle Forsman jäi vuonna 2015.

Forsman antaa hyvän kuvan tieteellisten kirjastojen työmenetelmien kehityksestä, varsinkin 1990-luvulla, kun kehittyvä internet alkoi mullistaa tiedonhakuja. 2000-luvulla mukaan tuli kasvava yhteistyö tutkijayhteisöjen kanssa, kun tutkimusten määrän ja laadun arviointi alkoi nousta keskeiseen asemaan yliopistojen rahoituksesta päätettäessä.

Forsmanista kasvoi vähitellen taitava ja monipuolinen informaattikko, mutta toinen keskeinen motiivi oli mukana alusta alkaen. Forsmanin ensimmäisiä työtehtäviä tilapäisenä järjestelyapulaisena Franzenian kirjastossa vuonna 1972 oli koota luette-

Maria Forsman
Kirjavia muistoja
Elämäni kirjastojen ja tieteen
maailmassa
Enostone, 2020

lo kirjastossa olevista painetuista kirjallisuusluetteloista eli bibliografioista ja luokitella niitä aiheen mukaan. ”En ollut ennen tiennyt, että on olemassa kirjoja, joihin on koottu tietoja olemassa olevista kirjoista ja lehtia artikkeleista! Ja nyt minä kokosin niistä luetteloa eli tein bibliografianbibliografiaa.”

Bibliografiat herättivät Forsmanissa uinuvan tutkijan: ne eivät ole vain luetteloja, nehan kertovat myös tieteiden kehityksestä ja niiden painopisteiden ajallisista muutoksista. Tämän perusoivalluksen siivittämänä Forsman vuonna 1984 visioi: ”Eilen sain idean kirjastossa tutkiskellessani Pippingin iki-ihanaa klassikkoa. Minä teen väitöskirjaksi tutkimuksen SUOMALAISESTA BIBLIOGRAFIASTA suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa.” Fred-

rik Wilhelm Pippingin klassikko oli vuonna 1857 julkaistu ”Luettelo Suomeksi prantätystä kirjoista, kuin myös muutamista muista teoksista, joissa löytyy joku kirjoitus Suomen kielellä, tahi joku johdatus sitä tuntemaan.”

Venäjää jo koulussa ja myöhemmin myös yliopistossa opiskelleena Forsman oli tehnyt lisensiaattitutkielmansa jo vuonna 1982 otsikolla ”Bibliografiasta informaatiojärjestelmäsi: yhteiskuntatieteiden bibliografiatoiminta Venäjällä ja Neuvostoliitossa”. Tuolloin yliopistosoituneessa yliopistossa Forsmania epäiltiin piilokommunistiksi, vaikkei hän koskaan ole ollut minkään puolueen jäsen. Tuo vuonna 1984 syntynyt visio oli lisensiaattityön selvä jatke ja sen synnyttyä Forsman kirjoitteli aiheesta kymmeniä sivuja pöytälaatikkoon. Esteeksi ilmaantui kuitenkin pari muuttujaa.

Hiukan aikaisemmin yksityiselämässä oli tapahtunut olen-naista. Forsman keskittyy kirjassaan tiukasti ammatti- ja tutkijauraansa, mutta luontevasti sen sisälle putkahtaa tämä kauris pähkinänkuori: ”Lisensiaattityön jälkeen harkitsin jo paluuta Helsinkiin ja käytännön kirjastotyöhön, mutta sitten kohtasin Pispalan rinteillä tulevan puolisoni, sosiologi Matti Piispan, joka hurmasi minut. Rakastuin, perustimme perheen ja saimme kaksi lasta vuosina 1983 ja 1985. Tampereelle tuli minun kotini.”

Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen professori, vanhempaa sukupolvea olleen esinaisen silmissä äitiysi ei ollut sen paremmin ammatillisesti kuin tutkijan haaveilekaan hyvästä. Aika traumaattisten kokemusten jälkeen haa-

ve väitöskirjasta painui taustalle. Sama jatkui seuraavassa työtehtävässä, samanlaisen vanhemman sukupolven esinaisen torjuntana.

Valoa Forsmanin työelämään 1980-luvulla toivat kuitenkin kaksi namibialaista pakolaista, jotka tuolloin aloittivat kirjastotieteen ja informatiikan opinnot Tampereella. Varsinkin heistä toisesta, Ellen Ndeshi Namhilasta tuli Forsmanin luotettu ja perheystävä vuosikymmeniksi. ”Arasta pakolaistytöstä” tuli myöhemmin Namibian yliopiston vararehtori, ja hän on nykyisin ”itsevarma, ahkera ja kunnioitettu henkilö Namibian kulttuuri- ja tiede-elämässä ja esimerkki monille nuorille naisille (...) Ellenin tarina on kertomus siitä, miten paljon kehitysyhteistyöllä voidaan saada aikaan ja miten yksi autettu ihminen voi säteillä niin laajasti ja niin monien ihmisten elämään.”

Vuonna 2001 kaikki Forsmanin tutkijan taipaleella muuttui. Åbo Akademin professori Sara von Ungern-Sternberg soitti Forsmanille ja kertoi, että Suomen Akatemialle tehty hankenominus oli mennyt läpi, mutta sen yhdelle osatutkimukselle (bibliometrikka ja yhteissana-analyysi) ajateltu tekijä viime hetkessä vetäytyi. Olisiko Maria kiinnostunut tulemaan mukaan, vaikka valmista rahoitusta tutkimukselle on vain muutama vuosi? Maria oli ilomielin valmis, ja raskaiden vaiheiden jälkeen avautui nyt uudenlainen kannustava tutkijayhteisö ja valoisa akateeminen vapaus. Sen Forsman täytti kiihtyvällä lukemisella ja kirjoittamisella, ja vuonna 2005 väitöskirja oli valmis.

Forsmanin tutkimuksen ideaana oli ottaa kohteeksi sellainen

tuore tieteen käsite, jolla ei vielä ole vakiintunutta asemaa ja jonka historiaa, ilmaantuvuutta ja leviämistä olisi mahdollista kuvata bibliometrisen keinon. Kohteeksi valikoitui ”sosiaalinen pääoma”. Viittausanalyysien perusteella käsitteen moderneiksi ”kantaisiksi” löytyivät Pierre Bourdieu (*The Forms of Capital*, 1986), James S. Coleman (*Social Capital in the Creation of Human Capital*, 1988) ja Robert D. Putnam (*Making Democracy Work*, 1993). Näitä eniten nootterattuja töitä Forsman nimitti ”tieteen virstanpylväiksi”.

Forsmanin viittausanalyysien perusteella kävi myös ilmi, että sosiaalisen pääoman käsitettä käytti jo 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa ainakin kolme tutkijaa, jotka aikanaan painuivat unhoon, mutta jotka nykytutkijat olivat uudelleen löytäneet. Näitä tekstejä Forsman nimitti ”Prinsessa Ruususiksi”, jotka saattavat herätä eloon aivan uudenlaisessa tilanteessa. Suomeen sosiaalisen pääoman käsitteen toivat Forsmanin analyysin valossa 1990-luvulla Jouko Kajanoja ja Jussi Simpura, ja heidän tekstiensä ja toimeliaisuutensa ansiosta käsite alkoi nopeasti levitä sosiologian sisältä muille aloille.

Forsmanin väitöskirjasta itsessään tuli nopeasti tieteen käsitteiden elinkaaren tutkimuksen virstanpylväs. Myös YP julkaisi Forsmanin artikkelin (4/2009), jossa hän kuvaa väitöskirjansa lähtökohdat ja keskeiset johtopäätökset.

Vuonna 2013 Maria Forsman valittiin ansioistaan informaattikon ja uutta luovana alan tutkijana Vuoden tieteen tekijäksi. Valintansa jälkeisen kiitospuheen hän aloitti näin:

”Kiitos! Olen todella iloinen ja onnellinen Vuoden tieteen-tekijä. Olen sitä omasta puolestani ja kirjasto- ja tietopalvelualan ammattilaisten puolesta.

Tunnen että tämä on tunnustus sille työlle, jota me yliopistojen ja tutkimuslaitosten kirjastoissa teemme tutkimuksen tukemiseksi. Me olemme tieteen teke-

misen näköalapaikalla.”

Kirjan kannessa on Marian tyttären Saara Piispan maalaus.